

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้น จุดมุ่งหมายคือมุ่งให้ผู้เรียนนำสาระ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากแต่ละหลักสูตรไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะทางศาสตร์ด้านศิลปะนอกจากจะเน้นทางด้านกรปฏิบัติแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ด้านเนื้อหา หลักการ และทฤษฎีเพื่อช่วยให้การสร้างสรรค์งานมีหลักการและสามารถอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้คุณค่าในผลงานนั้นได้ ดังนั้นในหลักสูตรจึงได้บรรจุเนื้อหาวิชาไว้หลากหลายเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้และความสามารถทางศิลปะในเชิงวิชาการอีกด้วย วิชาเหล่านี้มิได้มุ่งเน้นกิจกรรมทางด้านการสร้างผลงานศิลปะปฏิบัติ ทว่ามุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างประสบการณ์ด้านพุทธิพิสัย(cognitive) ซึ่งวิชาเหล่านี้ได้แก่วิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาการหรือทฤษฎีต่างๆเช่น วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ วิชาสุนทรียศาสตร์ และวิชาศิลปวิจารณ์ เป็นต้น

ธรรมชาติของวิชาศิลปวิจารณ์นั้นโดยธรรมชาติเป็นวิชาที่เน้นหลักการหรือทฤษฎี ซึ่งจุดมุ่งหมายนอกจากจะช่วยพัฒนาความรู้ทางด้านพุทธิพิสัยแล้วยังช่วยพัฒนาความซาบซึ้งทางสุนทรียะหรือจิตพิสัยอีกด้วย คำกล่าวนี้สอดคล้องกับที่เฟลด์แมนได้กล่าวไว้ว่าเป้าหมายสำคัญของศิลปวิจารณ์คือความเข้าใจ ซึ่งผู้วิจารณ์จะได้รับจากการพิจารณาผลงานศิลปะควบคู่ไปกับการคิดและนอกจากความเข้าใจแล้วเป้าหมายสำคัญอีกประการของศิลปวิจารณ์คือการได้รับความสุขความพึงพอใจอันเป็นผลมาจากความเข้าใจนั้น(Feldman, 1967 : 444)ซึ่งกรมวิชาการได้กล่าวสนับสนุนว่าการวิจารณ์ศิลปะเพื่อการศึกษา มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งในผลงานศิลปะ รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะให้แก่ผู้เรียนด้วย นอกเหนือจากประโยชน์ดังกล่าวแล้ว จากการศึกษาของอ้อยทิพย์ พลศรี(2533) ยังพบว่าคุณค่าของการสอนศิลปวิจารณ์ยังมีประโยชน์อีกหลายประการเช่น ทำให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตัวเอง กล้าแสดงออกทางความคิดอย่างเป็นขั้นตอน มีความอิสระทางความคิด รู้จักคิดอย่างเป็นระบบและมีความหลากหลาย สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยการใช้เหตุผล ทำให้เกิดทักษะการรับรู้ทางสุนทรียะ และสามารถนำผลที่ได้จากการเรียนศิลปวิจารณ์ไปใช้ปรับปรุงผลงานศิลปะของตน (อ้อยทิพย์ พลศรี. 2533 : 177) จากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวิชาศิลปวิจารณ์มีประโยชน์แก่

แวดวงการศึกษาในสาขาวิชาทางด้านศิลปะเป็นอย่างสูง แต่การเรียนการสอนในรายวิชานี้ยังประสบกับปัญหาอยู่หลายประการ เช่น ปัญหาเรื่องหลักสูตรในสาขาศิลปะไม่ให้ความสำคัญ เพราะเน้นวิชาปฏิบัติ(กรมวิชาการ, 2532 : 71 และพีระพงษ์ กุลพิศาล, 2532 : 92)ครูผู้สอนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจารณ์ศิลปะที่แท้จริง(กรมวิชาการ, 2532 : 71) การจัดการศึกษาทุกระดับยังไม่มียังไม่มีการเรียนการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์กันอย่างจริงจัง(พิชญ์ สุภณมิตร, 2525 : 93 และ ดำรง วงศ์อุปราช, สัมภาษณ์, 2545)ปัญหาการขาดแคลนตำราและเอกสารเฉพาะทาง(สุชาติ เกาทอง, 2537 : 186) นอกจากปัญหาเกี่ยวกับผู้สอน หลักสูตรและสื่อ แล้วยังมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ หรือสถานที่จริงที่ใช้ทัศนศึกษาชมงานศิลปะเช่นหอศิลป์ดีๆ หรือแกลลอรี่นั้นก็เป็นปัญหาของการเรียนการสอนศิลปะวิจารณ์ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งถึงปัจจุบัน(ทวีเกียรติ ไชยยงยศ, 2522 : 65, ถนอม ชากักดี, สัมภาษณ์, 2545.)

จากการศึกษาพบว่าความสำคัญของวิชาศิลปะวิจารณ์ทำให้วิชาศิลปะวิจารณ์ถูกบรรจุไว้อยู่ในทุกหลักสูตรการเรียนการสอนทางด้านศิลปะของทุกมหาวิทยาลัย เกือบทุกหลักสูตรทางด้านทัศนศิลป์จัดวิชาศิลปะวิจารณ์เป็นวิชาบังคับซึ่งนักศึกษาทุกคนที่จะจบหลักสูตรจำเป็นจะต้องเรียน เช่นหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(2538) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่(2537) มหาวิทยาลัยบูรพา(2541) หรือมหาวิทยาลัยศิลปากร(2543) เป็นต้น ส่วนหลักสูตรการเรียนการสอนด้านศิลปะศึกษา จัดวิชาศิลปะวิจารณ์เป็นวิชาเลือก เช่น หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย(2538) หลักสูตรศึกษาศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2534) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(2536) และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์(2541) ซึ่งแต่ละหลักสูตรก็มีเป้าหมายที่ต่างกันออกไป วิชาศิลปะวิจารณ์ในหลักสูตรการเรียนการสอนทางด้านศิลปกรรม จะมุ่งให้การเรียนรู้แก่ผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถในการวิจารณ์งานศิลปะ โดยมีแนวทางการศึกษาจาก บทความ นักวิจารณ์ รวมทั้งศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับ รูปแบบของงานศิลปกรรม ประวัติความเป็นมา รวมทั้งมีการฝึกปฏิบัติวิจารณ์ด้วยการเขียนและการพูดอภิปราย ส่วนด้านหลักสูตรของศิลปะศึกษาจะมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะโดยไม่ได้เจาะลึกลงในเนื้อหาตามแนวทางการศึกษาด้านศิลปกรรม เพราะวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในหลักสูตรศิลปะศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นครูศิลปะที่มีความสามารถในการสอนศิลปะในระดับต่างๆ จึงได้ให้ความสำคัญเพียงเพื่อเตรียมผู้เรียนให้เป็นครูศิลปะที่มีความสามารถทางการวิจารณ์เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการสอนศิลปะได้

นอกเหนือจากความแตกต่างของหลักสูตรในแต่ละสถาบันแล้วด้านเนื้อหาในการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์ของอาจารย์-นักวิชาการแต่ละท่าน ทั้งในและต่างประเทศก็มีความแตกต่างกันออกไป

ด้วยโดยมีทั้งที่ใช้ทฤษฎีเป็นแนวทางในการสอน หรืออาศัยประสบการณ์ของตนเองในการสอน ผู้ที่สอนศิลปวิจารณ์โดยอาศัยประสบการณ์ของตนเองเป็นแนวทาง เช่น กำจร สุนพงษ์ศรี (2542 : 7) ซึ่งให้ตัวอย่างของการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ(aesthetic judgement)งานศิลปะว่าแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ อารมณ์นิยม เหตุผลนิยม และกลุ่มสร้างสรรค์ และเสนอแนะแนวทางการวิจารณ์ศิลปะ ดังนี้ 1.ตั้งประเด็นปัญหา 2.หาข้อมูล 3.ตรวจสอบข้อมูล 4.วิเคราะห์หาเหตุผล 5.ประเมินคุณค่า 6.เลือกสำนวนโวหารเพื่อถ่ายทอด ศิลป์ พีระศรี(2527)ได้กล่าวถึงหลักในการวิจารณ์ศิลปกรรม ว่า ต้องพิจารณาในเรื่องของ มโนภาพ ความรู้สึกสะท้อนใจ การแสดงออก องค์ประกอบ ท่วงทีที่แสดงออกทั่วไปและเฉพาะตน และเทคนิค และสน สีมาตริง(2527) ที่กล่าวถึงการประเมินคุณค่าทางศิลปะจะพิจารณาในประเด็นของ การพิจารณาความชัดเจนในความคิดทางศิลปะกับการแสดงออก การพิจารณาความเป็นต้นแบบ และการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในอนาคต ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ประยุกต์ทฤษฎีของต่างประเทศมาใช้ในการสอน เช่น ทวีเกียรติ ไชยยังยศ(2538) ได้เสนอแนวทางการวิจารณ์ศิลปะโดยประยุกต์จากแนวการสอนศิลปวิจารณ์ของ ยีน เอ มิทเลอร์(1994) ที่จำแนกเกณฑ์ในการพิจารณาคุณค่าทางสุนทรียภาพออกเป็น 3 เกณฑ์ได้แก่ 1.แนวนิยมความจริง 2.แนวนิยมรูปทรงและแนวนิยมอารมณ์และนำเสนอขั้นตอนในการวิจารณ์ผลงานศิลปะเป็น 4 ขั้นตอนได้แก่ขั้นบรรยาย ขั้นวิเคราะห์ ขั้นตีความ และขั้นตัดสิน ซึ่งทฤษฎีของมิทเลอร์นั้นได้มีผู้นำไปศึกษาและทดลองจนเห็นผลว่าสามารถปฏิบัติได้จริงโดยไพฑูริย์ พูลสุข(2539) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลการสอนศิลปวิจารณ์ตามแนวทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศิลปวิจารณ์ ของนิสิตสาขาศิลปศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ผลวิจัยพบว่าทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปวิจารณ์มากกว่าเดิม และผู้เรียนมีความสามารถทางด้านการวิจารณ์ศิลปะสูงขึ้นกว่าก่อนทำการทดลอง นอกจากทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะของมิทเลอร์แล้วทฤษฎีของนักวิชาการด้านศิลปวิจารณ์ในต่างประเทศท่านอื่นก็มีผู้ทำการศึกษาไว้เช่นกัน เช่น นวลลลล ทินานนท์(2539)และกรมวิชาการ(2532)ได้นำเสนอแนวทางในการวิจารณ์ผลงานศิลปะตามทฤษฎีของเฟลด์แมน(1967)ที่นำเสนอเกณฑ์ในการพิจารณาคุณค่าทางสุนทรียภาพเป็น 3 แนวทางได้แก่ แนวรูปแบบนิยม แนวความรู้สึกนิยม และแนวเครื่องมือนิยม เฟลด์แมน(1967)ได้เสนอขั้นตอนในการวิจารณ์ศิลปะที่ประกอบด้วย ขั้นบรรยาย ขั้นวิเคราะห์ ขั้นตีความ และขั้นประเมิน ผู้ที่นำทฤษฎีการวิจารณ์ศิลปะของเฟลด์แมนไปปฏิบัติได้แก่ วรพงษ์ อรุณเรือง(2540) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความทรงจำเรื่อง จิตรกรรมนามธรรมของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จากการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับวิธีการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาปรากฏว่าวิธีการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะ

วิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมนสูงกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ นอกจากนี้ วรพงษ์ อรุณเรืองแล้วแล้วสมชาย เจริญไชยสมบัติ(2540)ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง จิตกรรมภูมิเพอร์ซันนิสต์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างวิธีการสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับวิธีการสอนแบบปกติ ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน สูงกว่ากลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบปกติ นักศิลปวิจารณ์ในต่างประเทศนอกเหนือจาก Feldman และ Mittler ที่เป็นที่ยอมรับมาอ้างถึงแล้วยังมีอีกหลายท่านด้วยกันที่ผู้สอนวิชาศิลปวิจารณ์ในประเทศได้นำแนวทางของท่านเหล่านั้นมาใช้ เช่น แนวทางในการวิจารณ์ศิลปะของ Beardsley(1958) หรือของ Feinstein(1982) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าวิชาศิลปวิจารณ์ของแต่ละสถาบันจะมีแนวการสอนที่แตกต่างกันออกไปคือผู้สอนบางท่านจะเน้นประสบการณ์ของตัวเองเป็นหลัก บางท่านจะเน้นทฤษฎีเป็นหลัก และบางท่านก็ใช้ทั้งประสบการณ์และทฤษฎี จากการศึกษาหลักสูตรวิชาศิลปวิจารณ์พบว่าหลักสูตรในสายวิจิตรศิลป์จะเน้นด้านความสามารถในการวิจารณ์ ส่วนหลักสูตรในสายศิลปศึกษาจะเน้นในเรื่องของหลักการ นอกจากนี้จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรายวิชานี้พบว่าผู้สอนไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่สอนในรายวิชานี้และผู้เรียนก็ไม่ค่อยให้ความสนใจเนื่องจากจะไปเน้นที่วิชาปฏิบัติเสียมากกว่า ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาถึงการเรียนการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ ในสถาบันอุดมศึกษา เพื่อนำผลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการสอนวิชานี้ในสถาบันอื่นๆให้มีคุณภาพมากขึ้นและยกระดับมาตรฐานรายวิชาให้เป็นวิชาที่ควรค่าแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อผู้สอนและผู้เรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปวิจารณ์ในสาขาวิชาศิลปศึกษา และทัศนศิลป์ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

2. นิสิตสาขาวิชาศิลปศึกษาและทัศนศิลป์ ระดับปริญญาตรี ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยที่เรียนวิชาศิลปวิจารณ์แล้ว
3. ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวิจารณ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. สภาพการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอน คือ การจัดทำแผนกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้โดยสะดวก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนได้แก่

1.1 ชั้นเตรียมการสอนเบื้องต้นประกอบที่เกี่ยวกับ

- จุดมุ่งหมายรายวิชา
- พื้นฐานความรู้ของผู้เรียน
- เนื้อหาในการสอน
- กิจกรรมและเทคนิควิธีสอน
- การกำหนดเวลา
- วัสดุและอุปกรณ์ในการสอน

1.2 ชั้นดำเนินการสอน

1.3 ชั้นประเมินผล(ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

2. วิชาศิลปวิจารณ์ หมายถึง วิชาที่เน้นให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นต่องานศิลปะหรือให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศิลปะโดยอาศัยความรู้ความเข้าใจตามประสบการณ์ของผู้วิจารณ์และอาศัยหลักเกณฑ์ในการอธิบาย วิเคราะห์ ดีความ และประเมินค่าเกี่ยวกับผลงานศิลปะโดยกระทำอย่างมีเจตนาและจุดมุ่งหมาย

3. สถาบันอุดมศึกษา หมายถึงสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งสอนวิชาศิลปวิจารณ์ในสาขาวิชาศิลปศึกษา และทัศนศิลป์ ระดับปริญญาตรี ทั่วประเทศ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เรื่องการจัดการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์
2. แบบสอบถามสำหรับผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์
3. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการจัดการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เพื่อใช้พัฒนาการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์ ในระดับอุดมศึกษา